

Educació i cultura,

revista mallorquina de pedagogia

(UIB) núm. 8-9, 1990-91

La Formació del Professorat de Pàrvuls segons les disposicions i Reials Decrets de la segona meitat del segle

M. Dolors Roigé i Riola*
Carme Borbonés i Bresco*

Les disposicions i els reials decrets que fan esment de les escoles de pàrvuls no són del tot explícits, malgrat la importància de l'educació en els primers anys del nen, que implícitament es dedueix, quant a la formació del professorat d'aquest nivell.

Ens agradaria, això no obstant, recordar *l'Amiga*, institució molt generalitzada a tot Espanya, especialment a Andalusia, i que es remunta al temps de la Reconquesta, com a primer centre d'atenció al nen petit. *L'Amiga* era una pobre dona que per uns pocs diners tenia cura dels nens de mares treballadores, però sense cap finalitat educativa, si bé, com ens diu Josefina Cànovas (1966): «...*más tarde ya se enseñaba en la Escuela "Amiga" a rezar y hacer calceta, recitar oraciones y últimamente, hasta leer y escribir...*». Una variant de *l'Amiga* la trobem a les escoles de *la Perrilla*, que és justament el que cobrava la mestra cada dia per cuidar-se dels nens. La Pedagogia d'aquell temps ens parla poc del que cren aquestes escoles, però no passa el mateix a la literatura, on trobem diferents autors, com Fernán Caballero, que ho reflecteixen a les seves obres.

És amb Pablo Montesinos, amb la creació de les primeres escoles de pàrvuls, i amb el pare Manjón (creador de les escoles de l'Ave Maria), quan trobem les primeres referències respecte a la formació dels mestres parvulistes.

* Departament d'Educació i Psicologia. Universitat de Barcelona.

Montesinos demana que el mestre de pàrvuls sigui:

- Coneixedor de principis morals i religiosos.
- Persona de bona salut perquè no li manquin l'activitat i l'energia necessària per exercitar la seva professió.
- Persona equilibrada.
- Posseïdor d'imaginació i creativitat.
- Coneixedor del nen petit.
- Estimador del nen petit.

Montesinos (1838) creu que, en seleccionar els mestres de pàrvuls, no és tan important que el mestre pugui demostrar la seva suficiència de coneixements intel·lectuals, sinó que el més important és que sàpiga tractar els nens amb gran amor i aconseguir que l'acceptin. Per la seva part, el pare Manjón coincidia amb Montesinos en considerar que el mestre de pàrvuls tingués una profunda formació cristiana i que, a la vegada, fos capaç de dialogar amb el nen per tal d'establir ensems una comunicació que fonamentés totes les seves activitats per mitjà del joc.

Hem vist com les escoles de pàrvuls varen començar arreu de l'Estat espanyol a les grans poblacions, però no fou fins l'any 1850 quan el Govern se'n feu càrrec, substituint l'acció de l'antiga Sociedad para Propagar y Mejorar la Educación del Pueblo.

L'any 1850 se signa una reial ordre, en la qual es diu que la provisió de les escoles de pàrvuls es farà per mitjà d'oposicions i es valorarà el coneixement de les futures mestres respecte de:

«— *Doctrina Cristiana.*

»— *Letras, números y figuras y bastando en todo lo demás, nociones muy ligeras*» (A. Maíllo 1966).

La Llei d'instrucció pública, amb data 9 de setembre de 1857, no clarifica els estudis que han de tenir els mestres de pàrvuls, però ens diu: «...*los cuales podrán ejercer un certificado de aptitud y moralidad expedido por la Junta local y visado por el Gobernador Civil de la provincia...*» (Maíllo, 1966). Podem comprovar així la manca de formació pedagògica d'aquests mestres.

Això no obstant, la llei, que en aquell temps no contemplava aquest nivell d'ensenyament com a obligatori, sí que creia amb la necessitat de crear aquestes escoles on fos necessari, tal com diu la mateixa reial ordre: «...*El Gobierno cuidará de que por lo menos en las capitales de provincia y pueblos que lleguen a diez mil habitantes, se establezcan además Escuelas de Párvulos*». I per tal de donar compliment a la creació d'aquestes escoles de pàrvuls, es dictà la reial ordre següent: «*Teniendo en cuenta lo expuesto por el Rector de Barcelona con motivo de las reclamaciones de algunas Juntas de aquel Distrito Universitario, y considerando los importantes servicios que las Escuelas de Párvulos pueden prestar en determinadas poblaciones, y de conformidad con el dictamen del Real Consejo de Instrucción Pública (Q. D. G.) ha tenido a bien disponer que en los pueblos donde a juicio de los Rectores sea conveniente, se establezcan Escuelas de Párvulos en lugar de las Elementales que aún no se hubieran creado y correspondiese sostener a los mismos*». Reial Ordre de 31 d'octubre de 1861. (Ferrer P. 1893).

L'any 1874, el Govern ordenà que es fes un assaig del mètode froebelià a l'Escola Normal de Pàrvuls, i el 1876 s'inaugurà l'Escola Model de Pàrvuls a Madrid, organitzada com a *Jardín de la Infancia* seguint el model de Froebel. Volem, però, deixar constància que l'any 1803 es fundà la primera escola pestalozziana, a Tarragona, i que dos anys més tard se'n fundaren una a Madrid i una a Santander.

El document administratiu en què millor es concretà el concepte de l'educació de pàrvuls fou el preàmbul del Reial Decret de 17 de març de 1882, els articles 8 i 9 del qual diuen el següent:

«Para ser primera Maestra o Auxiliar de las Escuelas de Párvulos se necesitará, además de las Condiciones generales establecidas por la Ley de Instrucción Pública, haber obtenido el Título especial que ha de habilitar para esta enseñanza con arreglo a lo que se dispone en este mismo Decreto. Hasta que haya el suficiente número de aspirantes que tengan el expresado Título, todos los nombramientos se harán con la calidad de interinos por los Rectores de las Universidades, y en la forma que previenen las disposiciones vigentes en Maestras elementales o superiores. Las que en adelante fuesen nombradas primeras Maestras o Auxiliares a tenor de lo establecido en la primera parte del artículo octavo, tendrán derecho a ocupar sus plazas durante seis años, y al terminar este plazo podrán ser confirmados en sus cargos por igual tiempo».

Per tal d'harmonitzar les disposicions de l'esmentat decret de 1882 amb els drets adquirits pels mestres de pàrvuls nomenats en virtut de la legislació anterior, es dictà la Reial Ordre de 23 de desembre de 1882, per la qual es disposava que els rectors públicuessin els concursos de trasllat i ascens de les escoles de pàrvuls vacants o que estarien vacants en endavant, a fi que poguessin demanar-les els mestres que hi tinguessin dret, i que les vacants corresponents al torn d'oposició fossin proveïdes pels mateixos rectors, amb mestres elementals o superiors amb caràcter interí, fins que no hi hagués un nombre de mestres de pàrvuls suficient.

Cal dir, però, que tota aquella organització fou derogada pels articles del Reial Decret de 4 de juliol de 1884, articles que, donada la seva importància, crec convenient transcriure literalment:

»Art. 1º. Las Escuelas de Párvulos, que cada Municipio de diez mil habitantes tiene obligación de sostener con arreglo al art. 105 de la Ley de 9 de Septiembre de 1857, estarán a cargo de un primer Maestro, o de una primera Maestra y de los Auxiliares que se consideren necesarios, según el número de los alumnos inscritos en ellas.

»Art. 2º. En estas Escuelas de Párvulos, cuya matrícula exceda de sesenta alumnos habrá cuando menos un auxiliar con el Título Profesional o con el Certificado de Estudios correspondiente.

»Art. 3º. En las que no pasen de sesenta alumnos, podrá imponerse el Maestro de que otra persona de su sexo le auxilie constantemente en el cuidado y asistencia de la Escuela.

»Art. 4º. Los encargados de la Escuela como primer Maestro o Maestra,

les corresponde la designación de los que a su lado han de desempeñar el cargo de Auxiliares».

«Art. 8º. El nombramiento de la Escuela de Párvulos en aquellas Escuelas que debe sostener cada Municipio de 10.000 h., con arreglo a la Ley de 9 de Septiembre de 1857, se hará a tenor de las prescripciones de la misma Ley.

»Art. 9º. Los Maestros de Párvulos que aspiren a las Escuelas Oficiales de esta clase, deberán acreditar hallarse casados o vivir en compañía de una hermana suya que sepa leer y escribir, y que los ha de auxiliar en las tareas de la enseñanza».

«Art. 11º. En las demás Escuelas de Párvulos que no son de sostenimiento forzoso para los Municipios, con arreglo al Art. 105 de la Ley de 9-IX-1857, el nombramiento de Maestros y Maestras se hará en ellas por designación del Municipio o de la Diputación Provincial a propuesta de la Junta de Señoras que auxilia al Gobierno en los servicios de Beneficencia».

Per tal de reglamentar l'anterior decret, es dictà la Reial Ordre de 13 d'agost de 1884, per la qual es disposà que a les oposicions a les escoles de pàrvuls, solament podrien presentar-s'hi les mestres que tinguessin títol normal, superior, elemental o de pàrvuls. També en aquesta època, i fent-se ressò del corrent francès, es disposà que l'ensenyament de pàrvuls fos donat tant sols per dones, a les quals a la vegada se'ls exigia una millor especialització i un grau de coneixements més elevat.

Més tard, i ja a principis del segle XX, trobem al Reial Decret de 2 de juny i en la Reial Ordre de 16 d'agost de 1922 que les escoles de pàrvuls es regulen de la forma següent:

Resum del preàmbul:

«La Escuela Nacional, sin perjuicio que otras instituciones puedan realizar parecida labor, debe ofrecer a la mujer los medios necesarios para estudiar aquellos cuidados que merecen los niños en su más tierna infancia, no sólo con amor que asegure contra posibles riesgos el desarrollo de su vida, sino de una manera pedagógica. El Ministerio de Instrucción Pública puede lograr estos resultados teniendo como tiene bajo su cargo Escuelas y Maestros Nacionales para iniciar y desenvolver con acierto las Escuelas Maternales, modelo que el Legislador ha señalado expresamente a la Administración, consignando en el Presupuesto, créditos bastantes para instalarlas por via de ensayo» (Álvarez de Cánovas, 1945).

Continua dient que les escoles maternals han de complir dues finalitats importants d'educació i cultura, oferint a les educandes (futures mestres de pàrvuls) una escola pràctica en relació amb l'atenció i la cura de la infantesa, i recollint i atenent el nen per tal de ser guies de la seva intel·ligència.

Concretament, el Reial Decret ens diu:

«Art. 1º. Por el presente decreto queda autorizado el M.I.P. para instalar por via de ensayo, Escuelas Maternales, modelo, con sujeción a los siguientes preceptos y aplicando los créditos legalmente utilizables, al efecto.

»Art. 2º. Las mencionadas Escuelas tendrán dos fines esenciales: la instrucción y educación práctica de la madre y de la mujer en general en el cuidado y educación de los niños de 2 a 6 años, lo mismo en cuanto se refiere a la higiene que a los conceptos pedagógicos rudimentarios».

«Art. 4º. La práctica de esta enseñanza se hará con una o varias Maestras nacionales, según lo exija el desarrollo de la institución y lo permitan las condiciones del local, donde se establece la enseñanza. Las Maestras serán auxiliadas en sus tareas por las alumnas matriculadas en la Escuela.

»Art. 5º. Podrán matricularse como alumnas o educandas de las referidas Escuelas, las mujeres españolas que tengan doce años cumplidos y posean la primera enseñanza elemental».

«Art. 7. El Plan docente de las Escuelas maternas, deberá formularse para cada una de ellas por las Maestras encargadas de estas enseñanzas con aprobación de los Directores o Directoras de los Grupos Escolares en que se establezcan, tomando como guía, el desarrollo de las siguientes bases:

- Ideas y conceptos generales.
- Ideas y conceptos sobre religión y literatura.
- Ideas y conceptos sobre la observación de los hechos y fenómenos naturales.
- Formas de expresión.
- Formas de representación.
- Formas de construcción.
- Ejercicios físicos.
- Quehaceres domésticos.
- Higiene infantil.
- Cursos complementarios.
- Clases de cultura general: (Para las alumnas, siempre que las haga necesarias el estado de educación de las mismas)».

»Art. 8º. Al terminar sus enseñanzas en la Escuela, las alumnas que tengan nota favorable, tendrán derecho para solicitar de la Administración un Certificado de Aptitud, como competentes en los cuidados e higiene infantiles, en cuyo documento ha de hacerse notar los estudios y prácticas que ha realizado y el tiempo que han invertido en su educación».

«Art. 11º. Con el propósito de conseguir que sean estos modelos adecuados para estudiar en la práctica una organización permanente, los Maestros y Maestras a quienes se encarguen ahora estas enseñanzas, deberán remitir, por lo menos cada tres meses, al M. I. P. el resultado de sus observaciones».

Comentari d'aquestes disposicions i reials decrets

Totes aquestes disposicions legals que regulaven les escoles maternals (entnem «de pàrvuls»), i que van ser vigents àdhuc fins a la promulgació de la Llei d'educació primària de 17 de juliol de 1945, reflecteixen una inquietud per part de les persones responsables del Ministeri d'Instrucció Pública —les quals eren representatives de la

societat d'aquell temps— de la necessitat d'educar els nens i les nenes de la primera infància; però malgrat això, de la lectura dels seus articles, es desprèn que:

— Aquest tipus d'educació és un assaig.

— L'ensenyament a què ens referim no arriba a totes les escoles, ni a tots els nens.

— La selecció del personal que havia de fer aquestes classes és incorrecta: aquest personal tan sols té un nivell elemental de cultura o fins i tot, no en té gens.

— El nom de «maternal» ens mostra que la finalitat principal era la de guardar els infants, fent d'aquestes classes un lloc assistencial i no pas educatiu.

— Veiem, en canvi, que el pla d'estudis s'apropa amb certa manera al que avui tenim establert a les nostres escoles de pàrvuls: centres d'interès, narracions, educació artística, etc.

— Un factor positiu de la Llei és que contempla l'existència d'una auxiliar de classe, possibilitat que avui en dia no ha estat encara assolida a les nostres escoles públiques, però sí, en algunes de privades.

Podem dir que l'esperit dels decrets esmentats denota una inquietud, una certa preocupació per ensolcar, i tal vegada intentar solucionar, el problema de l'educació del nen petit i la nena petita. Si bé aquesta solució, idealment considerada, no arribà pas, hem de reconèixer que es tenia esment de l'existència del problema de l'educació del nen pàrvul i de la preparació dels seus mestres.

Però... Era realment una inquietud sobre l'educació?

Es tractava tant sols d'un sentit assistencial vers la classe més pobre?

La classe alta de la societat tenia els seus parvularis?

Podem respondre afirmativament a la darrera pregunta: els trobava a l'escola privada...

Bibliografia

ALCÁNTARA GARCÍA, (1969); *Educación de Párvulos*; Edit. Escuela de Sordomudos, Madrid.

ÁLVAREZ DE CÁNOVAS, (1945); *Pedagogía del Párvulo*; Edit. Espasa Calpe, Madrid.

CASTILLO, C. [et al.], (1978); *Educación Preescolar*; Edit. CEAC, Barcelona.

CHARRIER, CH., (1929); *La Pedagogía vivida en las Escuelas Maternales y de Párvulos*; Edit. Estudio, Madrid.

MAILLO, A., (1966); *Manual de Educación de Párvulos*; Edit. H. S. Rodríguez, Burgos.

MEDINA, A., (1967); *Educación de Párvulos*; Edit. Labor, Barcelona.